

„Wychowanie w Rodzinie” t. XXIX (4/2022)

nadesłany: 1.09.2022 r. – przyjęty: 8.12.2022 r.

Rafał MAJZNER*

Muzyka jako źródło przeżyć estetycznych w środowisku rodzinnym – doniesienie z badań

**Music as a source of aesthetic experiences in the family environment
– research report**

Abstrakt

Wprowadzenie. Muzyka jest dziedziną sztuki, która może stanowić źródło głębokich przeżyć i doświadczeń estetycznych osób posiadających, według Ingardena, wyjątkowe kompetencje. Dobór dzieła muzycznego, rozróżnienie muzyki wartościowej od mniej wartościowej, osłuchanie z różnymi gatunkami muzyki, możliwość skupienia się na danym utworze i w końcu otwartość na niego powinny być rozwijane od wieku dziecięcego. W środowisku rodzinnym dziecko może eksperymentować, utrwaląc swoją otwartość i spontaniczność, poznawać nowe gatunki muzyczne, co w konsekwencji kształtuje jego podejście do muzyki i osobowość jako odbiorcy.

Cel. Celem przeprowadzonych badań było ustalenie sposobu rozumienia przez rodziców pojęcia przeżycia estetycznego, ukazanie form kontaktu z muzyką oraz gatunków muzycznych, które w ich opiniach wywołują u członków rodziny przeżycie estetyczne.

Zaprezentowane w artykule badania stanowią próbę udzielenia odpowiedzi na pytania: Jaka jest rola muzyki w wywoływaniu przeżyć estetycznych w ocenie rodziców? Jakie formy kontaktu z muzyką są preferowane w wywoływaniu przeżyć estetycznych u członków rodziny?

* e-mail: rmajzner@ath.bielsko.pl

Institut Pedagogiki, Akademia Techniczno-Humanistyczna, Willowa 2, 43-309 Bielsko-Biała, Polska

Institute of Pedagogy, University of Technology and Humanities, Willowa 2, 43-309 Bielsko-Biała, Poland

ORCID: 0000-0003-1869-5894

Materialy i metody. Przeprowadzone badania miały charakter ilościowy. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz ankiety zawierający pytania otwarte.

Wyniki. Artykuł prezentuje wyniki prowadzonej eksploracji badawczej. Przedstawia wypowiedzi rodziców na temat miejsca muzyki w życiu rodziny, form kontaktu rodziny z muzyką, sposobów rozumienia przez rodziców pojęcia przeżycia estetycznego oraz czynników decydujących o wywołaniu przeżyć estetycznych pod wpływem muzyki.

Wnioski. Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że rodzice wysoko oceniają miejsce muzyki w życiu swojej rodziny, nie potrafią jednak przygotować swoich pociech do pełnego jej odbioru. Badani rozumieją również, że muzyka może wywoływać przeżycia emocjonalne, jednak jako czynnik ich wywoływania podają własne nastawienie do słuchanej muzyki i utożsamiają możliwość przeżycia estetycznego z muzyką, która im się podoba i zależy od ich gustu.

Słowa kluczowe: przeżycie estetyczne, muzyka, dzieło muzyczne, rodzina, edukacja.

Abstract

Introduction. Music is a field of art that can be a source of deep emotions and aesthetic experiences of people who, according to Ingarden, have exceptional competences. The selection of a musical work, the distinction between valuable and less valuable music, familiarization with various music genres, the possibility of focusing on a given piece of music, and finally, openness to it, should be developed from childhood. In the family environment, a child can experiment, consolidate their openness and spontaneity, learn about new musical genres, which in turn shapes their personality and approach to music as a recipient.

Aim. The aim of the research was to determine how parents understand the concept of aesthetic experience, to show the forms of contact with music and musical genres which, in their opinion, evoke an aesthetic experience in family members. The research presented in the article is an attempt to answer the following questions: What is the role of music in evoking aesthetic experiences in the opinion of parents? What forms of contact with music are preferred in evoking aesthetic experiences in family members?

Materials and methods. The conducted research was quantitative. The diagnostic survey method was used. The research tool was an original questionnaire containing open-ended questions.

Results. The article presents the results of the conducted research exploration. It presents parents' statements about the place of music in family life, forms of family contact with music, ways of understanding the concept of aesthetic experience by parents, and the factors determining aesthetic experiences under the influence of music.

Conclusion. Based on the research, it can be concluded that parents highly value the place of music in their family's life, but they are unable to prepare their children for a full reception of music. The respondents also understand that music can evoke emotional experiences; however, as a factor of causing them, they indicate their own attitude to the music they listen to and identify the possibility of an aesthetic experience with the music they like, and which depends on their taste.

Keywords: aesthetic experience, music, musical composition, family, education.

Wprowadzenie

Muzyka jest dziedziną sztuki, która stanowi inkarnację piękna w życiu osób dorosłych, młodzieży oraz dzieci. Pozwala ona na doznawanie głębokich przeżyć i doświadczeń estetycznych poprzez utożsamianie z jej dziełami naszych emocji, tęsknot, przeżyć, działań i marzeń. Z tego powodu od wieków stanowi ona przedmiot licznych analiz filozoficznych, estetycznych, muzykologicznych i innych. Mnogość naukowych podejść do pojęcia muzyki determinuje niezliczoną liczbę definicji, których próbę omówienia podjął m.in. Sebastian Żurowski (2008). W niniejszych rozważaniach przyjęto jednak jedną z podstawowych definicji przedstawioną przez Annę Trojanowską-Kaczmarską: „muzyka to sztuka odtwarzania i tworzenia zarówno dźwięków, jak i utworów muzycznych za pomocą głosu, ruchu oraz instrumentów muzycznych” (Trojanowska-Kaczmarska, 1971, s. 11). Uzupełnieniem przedstawianej definicji będą inne znaczenia, które wynikają z abstrakcyjności i niejednoznaczności dzieł muzycznych, a które przypisuje muzyce Tadeusz Natanson, eksponując jej semantyczność. Pisze on o środku przekazu określanym mianem języka (kodu) muzycznego. Badacz podkreśla również, że muzyce często przypisuje się rolę medium pośredniczącego i nazywa się ją językiem uniwersalnym, specyficznym, wyjątkowym, a także nietypowym (Natanson, 1979).

Pierwszym środowiskiem, które niewątpliwie wywiera znaczący wpływ na rozwój człowieka, jest rodzina. To w niej dziecko po raz pierwszy styka się z wartościami i potrzebami estetycznymi, czyli chęcią obcowania i przeżywania doznań przyjemnych czy fascynujących. Poziom edukacji estetycznej w środowisku rodzinnym determinuje potrzeby estetyczne dziecka i warunkuje jego wrażliwość oraz postawy, a w przyszłości – kulturę estetyczną. Każda rodzina pełni zatem funkcję estetyczną wyrażającą się przede wszystkim wpajaniem członkom rodziny norm i wartości piękna, a także dbałością o ich przeżycia estetyczne. Prowadzi to do pobudzenia wrażliwości estetycznej, rozumianej przez Urszulę Szuścik jako umiejętność odbioru i różnicowania piękna w miarę rozwoju i kształcenia zmysłów, a także poszerzania wiedzy człowieka (Szuścik, 2002).

Dzieci często wyrażają potrzebę obcowania z muzyką, która może stać się dla nich nośnikiem intencjonalnych przeżyć estetycznych. Rodzina zaś ma za zadanie ukierunkowywać swych członków na utwory uważane za piękne muzycznie i uwrażliwiać dziecko, które na początku nie jest jeszcze zdolne do odróżniania rzeczy wartościowych od bezwartościowych pod względem estetycznym. Sygnalizowanie tego procesu rodzicom staje się w obecnych czasach bardzo ważne, ponieważ, jak stwierdza Mirosław Grusiewicz, „jako społeczeństwo tracimy zdolność do doznawania przeżyć estetycznych i emocjonalnych muzyki” (Grusiewicz, 2017, s. 28).

Odbiór dzieła muzycznego przez dzieci i młodzież w kontekście przeżycia estetycznego

Refleksje nad istotą przeżycia estetycznego w aspekcie muzyki rozpoczniemy od wyjaśnienia pojęcia dzieła muzycznego, które według uczonych jest specyficznym przejawem działalności kreatywnej człowieka i prawdziwym kreatorem naszych przeżyć estetycznych. O dziele muzycznym Mieczysław Tomaszewski pisał:

Po raz kolejny podejmuję ten rekonesans w świadomości, że mam przed sobą jako cel chwycić nieuchwytnie. Uchwycić odmiennosc i jedynosc utworu muzycznego wartego uwagi. Uslyszeć, ujrzeć, odczytać i opisać jego niepowtarzalność, stojąc naprzeciw niego twarzą w twarz (Tomaszewski, 2012, s. 7).

Zaawansowaną analizę omawianego pojęcia przedstawił w swojej filozofii Roman Ingarden, rozpoczynając rozważania od omówienia utworu muzycznego, który według uczonego jest czymś innym niż jego zapis. Mówiąc językiem muzycznym: partytura i zapis nutowy utworu są czymś innym niż dzieło muzyczne, które jest przez nie jedynie wyznaczone. Sposób wykonania zapisanego utworu nie został jednoznacznie zdefiniowany. Kompozytor nadaje zatem pewną intencję, pozostawiając wykonawcy pole do interpretacji danego utworu, co wiąże się ściśle, po pierwsze, z ograniczeniami zapisu muzycznego, a po drugie – z faktem, że twórca w trakcie komponowania w ograniczonym stopniu uświadamia sobie wiele elementów swego dzieła (Ingarden, 1966). Utwory muzyczne w myśli R. Ingardena nie są realne, a także nie noszą znamion materialnych. Według filozofa są przedmiotami intencjonalnymi, obiektami ustalonymi przez umysł kompozytora. Podsumowując, R. Ingarden nazywa dziełem muzycznym utwór posiadający wartości estetyczne, powstający w wyniku twórczej pracy kompozytora i istniejący stale jako idea. Zapis nutowy to wstępny kształt utworu, intencjonalnie niesamodzielny, dopiero odczytany przez muzyków staje się dziełem, które może zostać utrwalone, co prowadzi do powstania zapisu dzieła muzycznego (Szyszkowska, 2020).

Pojęcie utworu muzycznego podobnie definiuje Ariadna Lewańska, pisząc, że: „jest on intencjonalny, lecz intencja ta wypływa z postawy estetycznej odbiorcy i rozumienia przez niego określonych konwencji. Szereg dźwięków nie może, niezależnie od najwspanialszego uporządkowania, być przedmiotem estetycznym bez interpretatora i odbiorcy” (Lewańska, 1999, s. 180). Stwierdza również, że „utwór muzyczny to uporządkowany ciąg dźwięków, powiązany kauzalnie z fizyczną i psychiczną (lub tylko psychiczną) pracą wykonawcy” (Lewańska, 1999, s. 180). Twierdzi ponadto, że uporządkowanie to jest dziełem człowieka, chociaż może nie być ono świadome (improwizacje, śpiew w stanie odurzenia narkotykami itp.)” (Lewańska, 1999, s. 180).

M. Tomaszewski zachęca odbiorcę, by do percepcji dzieła muzycznego podchodził w zgodzie z fenomenologią i hermeneutyką, bez gotowej na nie formuły czy recepty. Twierdzi, że sposób odczytywania powinien i może nam podsunąć sam utwór, wówczas gdy jesteśmy na niego otwarci, co według niego oznacza: „uchwycić charakter, wysłyszeć ton, pozwolić, by odezwał się w nas rezonans, zacząć odbierać go na fali, na której został nadany (Tomaszewski, 2012, s. 7). Wtedy dopiero siatka niezliczonych kategorii, poprzez które można utwór ten uchwycić i opisać, stanie się dla słuchacza nieobojętna i adekwatna, pozwalając na rozpoznanie jego niepowtarzalności określanej jako *differentia specifica* (Tomaszewski, 2012).

W teorii R. Ingardena przeżycie estetyczne to pojęcie omówione niezwykle spójnie i drobiazgowo. Oczywiście muzyka od czasów analiz tego filozofa zmieniła swoje oblicze, biorąc jednak pod uwagę fakt, że współczesne kompozycje – począwszy od sonoryzmu po najnowsze dzieła – często nie mieszczą się w kanonach piękna, autor niniejszego artykułu postanowił swoje badania osadzić właśnie w teorii estetycznej R. Ingardena. Przeżycie estetyczne, według tego filozofa, nie jest złożonym doświadczeniem jednostkowym; znamionuje je mnogość kierunków postrzegania dzieła muzycznego. R. Ingarden uważa, że wymaga ono od odbiorcy wyjątkowego rodzaju kompetencji (Ingarden, 2005). Swoje analizy rozpoczyna od tzw. emocji wstępnej, która jest początkiem przeżycia estetycznego i może być rozumiana jako rodzaj podniecenia (moment pożądaniowy), chęć kontaktu z dziełem. Cechuje ją także pewna dynamiczność i ciągły niedosyt. To właśnie ona jest początkiem dalszych rozważań estetycznych filozofa, dotyczących:

- przyjęcia przez słuchacza postawy estetycznej kosztem praktycznej, związanej z jakościowym podejściem do percypowanego dzieła;
- koncentracji na przeżyciu estetycznym, przyjmującej nawet znamiona izolacji (wyciszenie umysłu, wygłuszenie wcześniejszych przeżyć, ale również wizji przyszłości);
- metamorfozy spostrzegania poprzez zmysły jakości dzieła. Według R. Ingardena to jakość jest przedmiotem percepcji i to ona konkretyzuje się w przedmiot estetyczny (Ingarden, 2005).

Filozof podkreśla, że przemiana, która następuje w człowieku podczas przeżycia estetycznego, jest agresywna, a samo przeżycie estetyczne to proces aktywny, powiązany ze znieruchomieniem myślowym podobnym do kontemplacji. Emocja wstępna nie znika podczas przeżycia estetycznego; przeistacza się jedynie w kolejne jego etapy, które mogą przybrać dwie formy. Pierwsza polega na zapoczątkowaniu obiektu estetycznego pod wpływem jakości estetycznej; druga zaś następuje wówczas, gdy dzieło nie jest w pełni wartościowe estetycznie, a wytwarzane przez nie bodźce wpływają na kształt przedmiotu estetycznego, który jest uzupełniany innymi jakościami.

R. Ingarden opisuje w swojej koncepcji estetycznej jeszcze ostatnią fazę przeżycia estetycznego, według niego nie tak dynamiczną jak wcześniejsze:

w końcowej fazie przeżycia estetycznego następuje pewne uspokojenie w tym sensie, że z jednej strony dochodzi do raczej spokojnego zapatrzenia się (kontemplacji) w zestrój jakościowy ukonstytuowanego już przedmiotu estetycznego i „chłonięcia” tych jakości, z drugiej zaś w parze z tym rozgrywa się to, co wyżej nazwałem drugą formą emocjonalnej odpowiedzialności za zestrój jakościowy (Ingarden, 2005, s. 221).

W tym momencie u słuchacza powstaje reakcja emocjonalna, potwierdzenie istnienia zestroju, a jej pozytywny wydźwięk nie jest zależny od świadomości rzeczywistości odbiorcy.

Rozważania na temat przeżycia estetycznego są wielowymiarowe i dotyczą w większości osób dorosłych posiadających, jak wspomniano wcześniej, pewne kompetencje, które powinny być rozwijane od wieku dziecięcego przez młodość do dorosłości. Wśród nich w kontekście muzyki powinny się znaleźć: dobór dzieła muzycznego, rozróżnienie muzyki wartościowej od mniej wartościowej, osłuchanie z różnymi rodzajami muzyki, w tym artystyczną, możliwość skupienia się na danym utworze muzycznym i w końcu otwartość na niego. Środowisko rodzinne jest pierwszym miejscem, w którym dziecko może eksperymentować, utrvalać swoją otwartość i spontaniczność, a przy wsparciu rodziców również poznawać różne gatunki muzyczne, co w konsekwencji kształtuje jego osobowość i podejście do muzyki.

Niestety od lat obserwujemy stały spadek popularności muzyki artystycznej wśród młodzieży, a w konsekwencji wśród całego społeczeństwa. Rezultatem tego zjawiska jest fakt starzejącej się publiczności polskich oper, filharmonii i innych instytucji kultury. Jak wynika z badań Narodowego Centrum Kultury, najczęściej słuchanymi przez młodzież (12–17 lat) gatunkami muzycznymi są rap i pop. Muzyka klasyczna w pierwszych odpowiedziach zarówno chłopców, jak i dziewczyn plasuje się w 2% odpowiedzi (Kukołowicz, 2019). Jednocześnie badania wykazują, że muzyka popularna, która jest na co dzień obecna w mediach, potrafi głęboko poruszać ludzi młodych, doznających pod jej wpływem uniesień i emocji (Klimas-Kuchtowa, 2004, 2008; Manturzevska, 2002).

Analizując wyniki przytoczonych powyżej badań, możemy stwierdzić, że rodzina nie w pełni spełnia zadanie estetyczne, którego celem jest przygotowanie jej członków do odbioru dzieł sztuki. A przecież przeżywanie i doświadczanie emocjonalne nie są zależne od wieku człowieka. Choć niektóre utwory artystyczne mogą być trudne do zrozumienia dla najmłodszych, to jednak dzieci odbierają je emocjonalnie i mogą wziąć udział w ich przeżywaniu. Środowisko rodzinne powinno zatem stanowić pierwsze ogniwo edukacji muzycznej, w którym wczesna i intensywna

stymulacja rozwoju zainteresowań muzyką może prowadzić do utrwalonych nawyków i upodobań młodego człowieka. Systematyczne dostarczanie dziecku różnych bodźców muzycznych, a także otaczanie go wartościową muzyką, przynosi owocne rezultaty w postaci bardziej świadomego rozumienia muzyki. Jeśli zaś potrzeba kontaktu z muzyką nie jest pielęgnowana i stale motywowana czy pobudzana w dziecku, może stopniowo zanikać (Parkita, 2013). Wchodzenie dziecka w kulturę muzyczną ma w rodzinie charakter uczenia się spontanicznego i mimowolnego, a przyswajanie kanonów kultury środowiska, w którym wyrasta, jest dla niego niezauważalne i nieświadomione (Suświłło, 2001). Takie obcowanie z muzyką daje realną możliwość wykształcenia w dziecku nawyków, które zapoczątkują w jego dalszym podejściu do muzyki artystycznej i zaowocują ukształtowaniem młodego, świadomego odbiorcy dzieł muzycznych, posiadającego umiejętność odbioru muzyki artystycznej, a także oceny jej wartości estetycznych oraz mającego chęć zdobywania wiedzy z zakresu sztuki muzycznej.

Autor niniejszego opracowania stanowczo, za Marią Przychodzińską, przeciwstawia się twierdzeniu o archaiczności i sztuczności przeżycia estetycznego, po raz kolejny podkreślając słowa nestorki polskiej edukacji muzycznej, która pisze: „Pojęcie można pominąć, można stworzyć nowe, ale opisane doświadczenia powstające w kontakcie z muzyką istnieją, bo są naturalną reakcją człowieka na ich artystyczną treść” (Przychodzińska, 2016, s. 8).

Procedura badań własnych

Założenia badawcze, przebieg oraz rezultaty badań wiązały się z istotą poruszanego wyżej problemu, jakim jest znaczenie muzyki w życiu rodziny oraz jej rola w wywoływaniu przeżyć estetycznych. Prezentowane badania oparte były na paradygmacie obiektywistycznym i miały charakter ilościowy. Ich celem było ustalenie miejsca muzyki w życiu rodziny, określenie form odbioru, poznanie sposobów rozumienia przez rodziców pojęcia przeżycia estetycznego oraz zbadanie, jakie czynniki w opiniach rodziców decydują o wywołaniu przeżyć estetycznych pod wpływem muzyki. Główne problemy sformułowano w postaci pytań:

1. Jaka jest rola muzyki w wywoływaniu przeżyć estetycznych w ocenie rodziców?
2. Jakie formy kontaktu z muzyką są preferowane w wywoływaniu przeżyć estetycznych u członków rodziny?

W badaniu zastosowano kwestionariusz ankiety skierowany do rodziców, składający się z pytań otwartych. Badaniami objęto 85 rodziców, w tym 71 kobiet

i 14 mężczyzn. Dzięki metryczce poznano wiek respondentów (od 24 do 43 lat), wykształcenie (wyższym dysponowały 34 kobiety i 1 mężczyzna, średnim – 27 kobiet i 6 mężczyzn, zasadniczym zawodowym – 9 kobiet i 7 mężczyzn, gimnazjalnym – 1 kobieta), dodatkowe wykształcenie muzyczne (wyższym dysponowała 1 kobieta; za dodatkowe wykształcenie muzyczne uznano również lekcje gry na pianinie, które pobierały 2 kobiety oraz lekcje gry na gitarze, które pobierał 1 mężczyzna) oraz liczbę członków rodziny (od 3 do 7 osób). Badanie przeprowadzono od stycznia do lipca 2022 roku w formie stacjonarnej, w firmie produkcyjnej mieszczącej się na terenie Piekar Śląskich oraz w formie ankiety zamieszczonej w Internecie na portalu Facebook. Zebrany materiał badawczy poddany został analizie ilościowej. Ze względu na wielkość próby badawczej nie zastosowano narzędzi statystycznych w postaci współczynników korelacji. W wyniku analizy odpowiedzi udzielonych przez respondentów wyodrębniono kategorie odpowiedzi i ustalono częstotliwość ich występowania.

Tabela 1

Określenie miejsca muzyki w życiu rodziny

Odpowiedzi	Liczba wskazań	N = 248* (%)
Priorytetowe, jest niezbędna w życiu	63	25,4
Jest częścią codziennego funkcjonowania	18	7,2
Służy jako tło do wykonywania różnych czynności i obowiązków, np. prace domowe, praca zawodowa, uczenie się	35	14,1
Pomaga się relaksować, odprężyć, wyciszyć	59	23,8
Stanowi sposób na wyrażenie własnych emocji	36	14,5
Stanowi formę zabawy, pełniąc funkcję ludyczną	8	3,2
Łączy, integruje ludzi	23	9,3
Jest potrzeba, ale nie niezbędna	6	2,4

* liczba udzielonych odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne.

Respondenci określając miejsce muzyki w życiu ich rodzin, w większości definiowali je jako priorytetowe (63 osób, 25,4% wszystkich odpowiedzi), w drugiej kolejności (59 osób, 23,8% wszystkich odpowiedzi) wskazywali na wartość terapeutyczną muzyki (relaksacja, wyciszenie, odreagowanie), podkreślając to w swoich wypowiedziach: „Muzyka jest częścią codziennego funkcjonowania. Generuje miłe i radosne chwile, pomaga uporać się z wieloma emocjami (smutkiem, nadmiarem energii). Pozwala odnajdywać swoje emocje”. Badani podkreślali również, że muzyka stanowi sposób na wyrażenie własnych emocji (36 osób, 14,5%

wszystkich odpowiedzi); odpowiedź ta dotyczyła w większości młodszych członków rodziny.

Kolejna z wyszczególnionych kategorii odnosiła się do formy odbioru muzyki przez respondentów. Według ankietowanych muzyka stanowi tło ich życia codziennego (35 osób, 14,1% wszystkich odpowiedzi), jest towarzyszem w wykonywaniu różnych czynności i obowiązków domowych członków rodziny. Taka forma kontaktu z muzyką staje się coraz bardziej popularna, uczeni zwracają jednak uwagę na jej złe strony: „Wszechobecność i agresywność muzyki mechanicznej w domu może w konsekwencji prowadzić do treningu w zakresie ignorowania muzyki, jak również do sprowadzania jej do roli tła akustycznego” (Kamińska, 1997, s. 22). Ankietowani rodzice dostrzegli również integracyjną funkcję muzyki (23 osób, 9,3% wszystkich odpowiedzi), podkreślając, że łączy i integruje ludzi. Najmniej ankietowanych wskazało, że muzyka jest potrzebna, ale nie jest niezbędna w życiu rodziny (9 osób, 3,8% wszystkich odpowiedzi); może to oznaczać, iż nie traktują jej w kategoriach estetycznych: „Muzyka jest istotna w naszej rodzinie, ale nie najważniejsza. Rzadko podczas jej słuchania skupiamy się. Pomaga jednak naprawić nastrój i służy jako tło do czytania książek lub podczas domowych zajęć”.

Podsumowując, widzimy, że większość ankietowanych rodzin wysoko, lecz jednocześnie niejednoznacznie, określa miejsce muzyki w życiu swojej rodziny, dostrzegając jednak jej rolę estetyczną i terapeutyczną oraz możliwości wywoływania przez nią różnych odczuć oraz zmian nastroju.

Tabela 2

Preferowane formy kontaktu rodziny z muzyką

Odpowiedzi	Liczba wskazań	N = 335 (%)
Internet (Tidal, Spotify, YouTube)	78	23,3
Płyty CD i DVD	35	10,4
Telefon	61	18,2
Samochód	57	17
Dom	29	8,6
Przedszkole	14	4,2
Koncerty na żywo	46	13,7
Teatr, w tym operowy	13	3,9
Wspólne muzykowanie	2	0,6

Źródło: Opracowanie własne.

Preferowaną formą kontaktu z muzyką w rodzinach respondentów okazało się korzystanie z nagrań zebranych na platformach muzycznych typu Tidal, Spotify,

YouTube (78 osób, 23,3% wszystkich odpowiedzi). Rodzice podkreślali, że jest to najbardziej dostępna forma słuchania i choć preferują koncerty wykonywane na żywo, to z różnych względów zdecydowanie częściej słuchają muzyki *online*: „Najczęściej słuchamy muzyki w Internecie (Spotify, Tidal, YouTube) ze względu na to, że to forma ogólnie dostępna. Jednak najbardziej lubimy słuchać muzyki na żywo podczas koncertów, ponieważ dostarcza nam ona najsilniejszych wrażeń i pozwala obcować z muzykami – zobaczyć ich na żywo, ich sposób wyrazu artystycznego”. Rodzice wskazywali także na rozbieżność preferowanych form słuchania muzyki przez nich i ich dzieci: „Każda forma kontaktu (z muzyką) jest mile widziana w naszej rodzinie. My preferujemy bezpośredni kontakt z muzyką, a dzieci korzystają raczej ze smartfonów. My, jeśli musimy, słuchamy z domowego sprzętu audio”. Najmniej odpowiedzi odnosiło się do uczestnictwa rodzin w przedstawieniach teatralnych i operowych (13 osób, 3,9% wszystkich odpowiedzi) oraz wspólnego muzykowania (2 osoby, 0,6% wszystkich odpowiedzi), które w opinii jednego z rodziców jest ważną formą aktywnego słuchania muzyki i daje możliwość wzmacniania rodzinnych więzi: „Bardzo lubimy wspólnie oglądać koncerty w Internecie lub na nie chodzić. Lubimy też grać na żywo ze sobą. Dziecko na ukulele, my na gitarach. Buduje to naszą więź”. W opinii innego z rodziców natomiast wspólne muzykowanie w rodzinie jest związane z podtrzymywaniem tradycji oraz wychowaniem: „Przy okazji spotkań rodzinnych wspólnie muzykujemy (np. śpiewamy kolędy, pieśni patriotyczne), przy akompaniamencie pianina lub gitary. Słuchanie i wykonywanie muzyki są jedną z naszych podstawowych potrzeb. Wynika to z tradycji rodzinnych i ogólnego modelu wychowania w naszej rodzinie”.

Tabela 3

Rozumienie pojęcia przeżycia estetycznego przez rodziców

Odpowiedzi	Liczba wskazań	N = 205 (%)
Głębokie przeżycie emocjonalne muzyki	29	14,1
Doświadczenie, odbieranie wszystkimi zmysłami wrażeń pod wpływem muzyki	11	5,4
Pozytywne emocje, przyjemność	47	22,9
Doznanie spokoju	14	6,8
Piękno i subtelność wykonywanej muzyki	21	10,2
Poprawa nastroju	58	28,3
Rozmyślanie, refleksja towarzysząca słuchaniu muzyki	9	4,4
Zachęta do zabawy, poruszania się	4	1,9
Wywołanie wzruszenia, uwrażliwienie	12	5,8

Źródło: Opracowanie własne.

Analizując wypowiedzi respondentów, należy podkreślić, że rodzice wyznaczają dwa główne rodzaje preferowanych form kontaktu rodziny z muzyką. Pierwszy odnosi się do nośnika, na którym zapisana jest muzyka (Internet, płyta CD i DVD, telefon), drugi natomiast – do miejsca, w którym następuje kontakt z muzyką (samochód, dom, przedszkole, teatr). Niektórzy badani rodzice mają świadomość, że muzyka wykonywana na żywo jest bardziej wartościowa i pozwala na percepcję wzbogaconą o emocje wykonawcy oraz klimat miejsca, w którym jest wykonywana. Niestety z różnych przyczyn rzadko uczestniczą oni z młodszymi członkami rodziny w koncertach czy spektaklach.

Badani rodzice określając rozumienie przeżycia estetycznego, w większości definiowali je przez pryzmat poprawy nastroju (58 osób, 28,3% wszystkich odpowiedzi), a także pozytywnych emocji i przyjemności (47 osób, 22,9% wszystkich odpowiedzi). Opisywali to m.in. w następujący sposób: „Jest to doświadczenie czegoś, co poprawia nastrój i skłania do rozmyślań lub sprawia przyjemność”. Takie odpowiedzi dotyczą nie samej istoty przeżycia estetycznego, lecz wyznaczają jedynie jego konsekwencje. Część rodziców wskazała na aspekty, które wydają się najbliższe omawianemu zagadnieniu, a są nimi: głębokie przeżycie emocjonalne muzyki (29 osób, 14,1% wszystkich odpowiedzi) oraz piękno i subtelność wykonywanej muzyki (21 osób, 10,2% wszystkich odpowiedzi). Wyszczególnione powyżej dwie kategorie odpowiedzi łączą się ściśle z pojęciem przeżycia estetycznego i dotyczą dzieła muzycznego będącego nośnikiem piękna oraz wewnętrznego przeżycia emocjonalnego słuchacza, które zachodzi jednak pod pewnymi warunkami.

Ankietowani rodzice z pojęciem przeżycia estetycznego kojarzyli również: wywołanie wzruszenia, uwrażliwienie, doświadczenie, odbieranie wszystkimi zmysłami wrażeń pod wpływem muzyki oraz refleksję towarzyszącą słuchaniu muzyki. Wszystkie skategoryzowane powyżej odpowiedzi pośrednio lub bezpośrednio odnoszą się do przeżycia estetycznego, dlatego możemy przypuszczać, że ankietowani rodzice w większości prawidłowo rozumieją jego istotę, częściej opisując jego emocjonalne konsekwencje.

Na pierwszą część kolejnego pytania zadanego badanym rodzicom, która brzmiała: „Czy w Pana/Pani ocenie muzyka może być źródłem przeżycia estetycznego?”, wszyscy respondenci odpowiedzieli twierdząco. W poniższej tabeli zamieszczono skategoryzowane odpowiedzi dotyczące rozumienia przez ankietowanych omawianego problemu.

Tabela 4

Muzyka jako źródło przeżyć estetycznych w opiniach badanych

Odpowiedzi	Liczba wskazań	N = 153 (%)
Muzyka, którą się lubi i która się podoba, może być źródłem przeżycia estetycznego	52	34
Konkretny gatunek muzyczny lub wykonanie muzyki przez konkretny zespół muzyczny	19	12,4
Muzyka skomponowana w sposób np. nieoczywisty, wprawiający w zachwyt nad kreatywnością kompozytora	3	2
Dobór instrumentarium lub barwa głosu w utworach wokalnych	2	1,3
Każda muzyka wywołująca u odbiorcy emocje (która np. rozczuła, smuci lub rozwesela)	28	18,3
Skłaniająca odbiorcę do refleksji, wywołująca potrzebę bycia lepszym człowiekiem	1	0,6
Muzyka rozrywkowa, zachęcająca do zabawy	31	20,3
Muzyka odbierana/przeżywana samotnie	17	11,1

Źródło: Opracowanie własne.

Na drugą część pytania, dotyczącą sposobu rozumienia przez respondentów problemu oddziaływania muzyki na człowieka i wywoływania przez nią przeżyć estetycznych, tylko 5 ankietowanych rodziców udzieliło odpowiedzi, które wiązały się z samym utworem muzycznym, jego konstrukcją oraz doбором instrumentów. Jedna z matek podkreśliła ważne miejsce warstwy muzycznej utworu w osiągnięciu przeżycia estetycznego członków rodziny, pisząc: „Muzyka może być skomponowana w sposób np. nieoczywisty, wprawiający w zachwyt nad kreatywnością kompozytora. Może również w bardzo zmyślny sposób dawkować i dostarczać emocje, co również postrzegam jako formę estetyki. Sam dobór instrumentarium lub barwa głosu w utworach wokalnych również może wpływać na nasze poczucie satysfakcji”. Respondentka posiadająca wyższe wykształcenie muzyczne zadeklarowała z kolei swoją wrażliwość na złą jakość *mixu* i *masteringu* w nagraniach: „W przypadku muzyki odtwarzanej wrażenia estetyczne wywołuje u mnie również czystość *mixu* i *masteringu*, a wręcz mogę powiedzieć, że w przypadku dużego ich zaniedbania lub nieumiejętnego zastosowania nawet dobry kompozycyjnie utwór staje się dla mnie niesłuchalny”. Należy w tym miejscu podkreślić, że komponentami przeżycia estetycznego są budowa dzieła muzycznego, jego nasycenie, w końcu interpretacja oraz to, jak jest ono skonstruowane i wykonane, co decydować będzie – prócz kompetencji i otwartości odbiorcy – o formie i pełni przeżycia estetycznego.

Aż 52 (34%) rodziców miało inne zdanie i odpowiedziało, że muzyka, którą się lubi i która się podoba, może być źródłem przeżyć estetycznych. Jeden z ojców pod-

kreślał ten sposób rozumienia omawianego problemu, pisząc: „Oczywiście, kiedy lubimy bardzo jakiś gatunek albo konkretny zespół to w zasadzie z góry powinniśmy założyć, że doceniamy także estetykę tego. Ale w innych utworach też możemy docenić na przykład, że coś jest dobrze wykonane”. Kolejne wyszególnione kategorie, które zostały opracowane podczas analizy odpowiedzi, to: muzyka rozrywkowa zachęcająca do zabawy (31 osób, 20,3% wszystkich odpowiedzi) oraz każda muzyka wywołująca u odbiorcy emocje (np. rozczulająca, zasmucająca lub rozweselająca) (28 osób, 18,3% wszystkich odpowiedzi). Aż 17 osób deklaruje możliwość przeżycia estetycznego muzyki wyłącznie w samotności, co może być spowodowane wszechobecnością i agresywnością muzyki w tle naszych codziennych czynności.

Tabela 5
Gatunki muzyczne a przeżycie estetyczne

Odpowiedzi	Liczba wskazań	N = 155 (%)
Muzyka rozrywkowa, przyjemna dla ucha	22	14,2
Muzyka, którą dana osoba preferuje	41	26,4
Muzyka, którą żywo odbieramy, bez względu na gatunek	8	5,2
Muzyka klasyczna (poważna) na wysokim poziomie	14	9
Koncerty na żywo	16	10,3
Im ładniejsza muzyka, tym lepiej ją przeżywamy	17	11
Musical	2	1,3
Muzyka relaksująca	35	22,6

Źródło: Opracowanie własne.

Wśród odpowiedzi na pytanie, jaka muzyka może być źródłem przeżycia estetycznego 41 (26,4%) ankietowanych odpowiedziało, że taka, którą dana osoba preferuje, co zostało podkreślone w wypowiedziach m.in. w taki sposób: „Muzyka, którą dana osoba preferuje, która komuś «w duszy gra» i jest podana w jakiś szczególnie sposób. Zależnie od preferencji może to być zarówno rockowy koncert ze świetną oprawą sceniczną, jak i wizyta w filharmonii czy operze. Wszystko zależy od upodobań odbiorcy”. W przedstawionej opinii zauważamy, że choć dotyczy muzyki preferowanej przez odbiorcę, to badana osoba pisze o koncercie na żywo, a także o wizycie w filharmonii czy operze, co może świadczyć o jej wysublimowanym guście muzycznym.

Inaczej wypowiada się inny rodzic, pisząc: „Każda muzyka może wywołać przeżycie estetyczne. Jej wybór i rodzaj zależą od indywidualnego gustu słuchaczy”. Z tej wypowiedzi natomiast możemy wnioskować, że przeżycie estetyczne dla badanej osoby nie jest związane z poziomem artystycznym muzyki, lecz jedynie z pre-

ferencjami odbiorcy. W dalszej kolejności badani respondenci udzielili następujących odpowiedzi: muzyka relaksacyjna (35 osób, 22,6%) oraz muzyka rozrywkowa, przyjemna dla ucha (22 osób, 14,2%). Wymienione odpowiedzi świadczą również o nieuwzględnieniu przez respondentów jakościowych kryteriów przy wyznaczeniu muzyki, która ich zdaniem może być źródłem głębokich przeżyć emocjonalnych. Odpowiedzi uwzględniające te kryteria w kontekście teorii wychowania estetycznego są poprawne, jednak uplasowały się nisko, jeśli chodzi o ich liczbę. Możemy do nich zaliczyć następujące kategorie: koncerty na żywo (16 osób, 10,3%), muzyka klasyczna (poważna) na wysokim poziomie (14 osób, 9%) oraz musical (2 osoby, 1,3%).

Tabela 6

Aspekty decydujące o wywoływaniu u odbiorcy przeżycia estetycznego związanego z muzyką

Odpowiedzi	Liczba wskazań	N = 171 (%)
Oryginalność muzyki	26	15,2
Jakość muzyki	13	7,6
Odpowiedni nastrój	25	14,6
Siła ekspresji i przekazu artysty	4	2,3
Koncentracja emocji w muzyce	5	2,9
Indywidualna wrażliwość na muzykę	22	12,9
Nawyki zakorzenione przez rodziców/ przyjaciół	8	4,7
Osluchanie z różnymi rodzajami muzyki	6	3,5
Obcowanie z muzyką na co dzień	10	5,8
Ukojenie, radość, wyciszenie, pozytywne emocje	19	11
Muzyka jako całość	13	7,6
Rytm i tempo	2	1,2
Instrumenty	4	2,3
Tekst	1	0,6
Melodia	5	2,9
Gatunek muzyki i nastrój	16	9,3
Samopoczucie człowieka	22	12,9
Coś nieuchwytnego, niedefiniowalnego	7	4,1

Źródło: Opracowanie własne.

Ostatnie pytanie zadane ankietowanym rodzicom dotyczyło czynnika powodującego cego przeżycie estetyczne podczas słuchania muzyki. Odpowiedzi skategoryzowane zostały aż w 18 grup, wśród których najliczniejsze dotyczyły oryginalności muzyki (26 osób, 15,2%), odpowiedniego nastroju (25 osób, 14,6%), indywidualnej wrażli-

wości na muzykę (22 osoby, 12,9%) oraz samopoczucia, jakie towarzyszy odbiorcy podczas słuchania utworów (22 osoby, 12,9%). Z grona najliczniejszych odpowiedzi pierwsza dotyczy indywidualności dzieła muzycznego, natomiast pozostałe trzy odnoszą się do cech przypisanych odbiorcy. Możemy zatem stwierdzić, że respondenci możliwość przeżycia estetycznego dzięki muzyce w większości upatrują w swojej emocjonalności i wrażliwości. W odpowiedziach pojawiły się również nieliczne wskazania dotyczące samego konstruktów muzycznego, odnoszące się do rytmu, tempa, a także melodyki słuchanego utworu. Tylko 7 (4,1%) respondentów wymieniło coś nieuchwytnego, niedefiniowalnego, co zostało podkreślone w następującej wypowiedzi: „Siła ekspresji i przekazu, koncentracja emocji w samym utworze, niejednokrotnie niedefiniowalne coś, element, który zapada głęboko w serce”.

Wnioski

Refleksje dotyczące zjawiska, jakim jest przeżycie estetyczne muzyki, autor niniejszego artykułu podjął z troski o dzieci i młodzież, które według niego nie są dziś w pełni przygotowane do odbioru muzyki, jej wartościowania i rozumienia, a w konsekwencji – pełnego jej przeżywania. Jedną z przyczyn tego zjawiska może być zaniedbanie zadania estetycznego w środowisku rodzinnym, co może prowadzić do bagatelizowania przez dzieci i młodzież walorów artystycznych muzyki, a także do niepełnych przeżyć estetycznych.

Analizując powyższe badania, nasuwa się pytanie o to, dlaczego rodzice nie potrafią przygotować swoich pociech do pełnego odbioru muzyki, choć wysoko określają jej miejsce w życiu swojej rodziny i dostrzegają jej rolę estetyczną i terapeutyczną. Z analizy przeprowadzonych ankiet wynika, że nie słuchają oni muzyki wraz z młodszymi członkami rodziny, co podkreślone zostało w ich wypowiedziach: „My wolimy muzykę na żywo, natomiast dzieci ze smartfona”. Równocześnie wskazując na ważność muzyki w życiu ich rodzin, nie deklarują wspólnych rodzinnych wyjść na koncerty, do teatrów czy filharmonii. Zaniedbanie to może powodować przede wszystkim brak wzorca estetycznego w aspekcie percypowanej muzyki wśród młodszych członków rodziny oraz konieczność poszukiwania przez dzieci i młodzież muzyki w Internecie, co często skutkuje wyborami niewłaściwymi ze względu na wartość estetyczną i artystyczną muzyki.

Rodzice rozumieją również, że muzyka może wywoływać przeżycia emocjonalne, jednak jako czynnik ich wywoływania wskazują na własne nastawienie do słuchanej muzyki i utożsamiają możliwość przeżycia estetycznego z utworami, które im się podobają: „Każda muzyka może wywołać przeżycie estetyczne. Jej wybór i rodzaj zależą od indywidualnego gustu słuchaczy”. Brak namysłu nad percypowaną muzy-

ką, jak również brak chęci poszukiwania wartościowej artystycznie muzyki, powodują stały spadek popularności muzyki artystycznej wśród rodziców, a w konsekwencji również wśród młodszych członków rodziny. Skutkiem opisanych zaniedbań w środowisku rodzinnym, połączonych z upadającą edukacją muzyczną w szkołach, jest utrata wrażliwości na muzykę wysublimowaną, pełną nieoczekiwanych zmian harmonicznym, melodycznym i rytmicznym na rzecz prostych pod względem kompozycyjnym, opartych przeważnie na kilku akordach, często parlandowanych utworów, które nie mogą wywoływać pełnych przeżyć estetycznych.

Bibliografia

- Grusiewicz, M. (2017). Zapomniane przeżycie estetyczne. W: B. Pazur (red.), *Non omnis moriar: Na tropach piękna* (ss. 27–43). Lublin: Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia.
- Ingarden, R. (2005). *Wybór pism estetycznych*. Kraków: Universitas.
- Ingarden, R. (1966). *Studia z estetyki* (t. 2). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kamińska, B. (1997). *Kompetencje wokalne dzieci i młodzieży – ich poziom rozwój i uwarunkowania*. Warszawa: Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina.
- Klimas-Kuchtowa, E. (2008). Jestem z muzyką jak z najbliższym przyjacielem... W: M. Grusiewicz, R. Gozdecka (red.), *Współczesne oblicza edukacji muzycznej* (ss. 111–124). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Klimas-Kuchtowa, E. (2004). Jeszcze słowo o miejscu muzyki w życiu młodzieży. *Wychowanie Muzyczne w Szkole*, 5 (3), 265–270.
- Kukolowicz, T. (2019). *Jakie są gusta muzyczne polskich nastolatków?: Mamy wyniki badań!* Pobrane z: <https://www.nck.pl/en/badania/aktualnosci/preferencje-muzyczne-nastolatkow>.
- Lewańska, A. (1999). O naturze i interpretacji utworu muzycznego. *Sztuka i Filozofia*, 16, 179–193.
- Manturzevska, M. (2002). Jaka jest nasza młodzież? W: A. Białkowski, B. Smoleńska-Zielińska (red.), *Blżej muzyki, bliżej człowieka* (ss. 219–230). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Natanson, T. (1979). *Wstęp do nauki o muzykoterapii*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Parkita, E. (2013). Muzyczna aktywność percepcyjna dzieci w wieku przedszkolnym. *Studia Pedagogiczne*, 22, 145–161.
- Przychodzińska, M. (2016). Edukacyjne aspekty wielkości zjawisk współczesnej kultury muzycznej: Postulowane treści – muzyka wielkiej tradycji europejskiej. *Wychowanie Muzyczne*, 3, 4–14.
- Tomaszewski, M. (2012). Odczytywanie dzieła muzycznego: Od kategorii elementarnych do fundamentalnych i transcendentnych. *Teoria Muzyki*, 1, 7–50.
- Trojanowska-Kaczmarek, A. (1971). *Dziecko i twórczość*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwa PAN.
- Suświłło, M. (2001). *Psychopedagogiczne uwarunkowania wczesnej edukacji muzycznej*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Szuścik, U. (2002). Perspektywa psychologiczna w edukacji plastycznej dziecka. W: W. Korzeniowska (red.), *Przemiany w naukach o wychowaniu: Idee, koncepcje, rzeczywistość edukacyjna* (ss. 307–320). Kraków: Impuls.
- Szyszkowska, M.A. (2020). Dzieło muzyczne w estetyce Romana Ingardena. *Filozofuj!*, 3 (33), 75.
- Żurowski, S. (2008). W poszukiwaniu definicji muzyki. *Ling Varia*, 1 (5), 17–25.